

TÁRCZA.

ZRINYI MIKLÓS, A KÖLTŐ ÉS HADVEZÉR ZALA-VÁRMEGYÉBEN.

MÍÓTA a szigetvári hős a Muraközt megszerezte, Zala vármegyének ez a tartozéka részben mint gyakori tartózkodási hely, az ott nyert benyomásokkal, részben mint birtok a hozzáfűződő érdekekkel jelentékeny befolyást gyakorolt a Zrinyi-család életfolyására. A hős családtagjainak katonai pályájához szükséges anyagi eszközök jórészt ennek a nagykiterjedésű és gazdag birtoktestnek a jövedelmei szolgáltatták. Érthető tehát, hogy midőn Zrinyi György, a költő-hadvezér atyja, a harminczéves háborúba ment, nemcsak árva fiait ajánlotta Pázmány Péter könyörületességébe és pártfogásába, hanem figyelmét és gondviselését kérte az ő elhagyott Muraköze számára is, mely a hazának, sőt Stíriának oltalmára és megmaradására sokat szolgálhat.¹

Zrinyi Györgynek 1626 decemberében történt halála után a király és Pázmány érdeklődése mellett egy négy tagból álló

¹ Miket a viszonyok megvilágítása végett előrebocsátok, *Széchy Károly* Zrinyi-életrajzából merítettem.

(1630-tól) gyámi bizottság ügyelt fel árvái, Miklós és Péter nevelésére. Közülük Batthyány Ferencz, a kanizsai bégek vicze-generálisa, az egerszegi vár főkapitánya, az árvák nagybátyja, volt ezek összes jószágainak egyetemes kormányzója. A rengeteg uradalmak igazgatása gazda híján nem kevés nehézséggel járt.

A Zrinyi-fiúk, miután nevelkedésük olaszországi útjukkal befejeződött, 1637 februárjában hazatértek. A testvéreket 1638-ban osztoztatták meg, és pedig úgy, hogy előbb a Muraközön, azután a tengermelléken az összes vagyon tárgyakat és jövedelmi forrásokat következetesen a legaprólékosabb gondnal végigfelezték, a felezhetetleneket meg közös kezelésben hagyták. A közös gazdálkodás a tengermelléken nemsokára összébb szorult, de a Muraközben fennmaradt a török elleni védelem közös kötelezettségével együtt. Miklós volt Légrád és Muraköz örökös főkapitánya; Péter mint hadnagy alatta állott, de az iratos katonasággal tőle függetlenül rendelkezett. A Muraköz védelme, Csáktornyának és azoknak a figyelő-állomásoknak vagy őrszemeknek a fenntartása, melyek a félszigetet főképen a Mura mentén az 1627-iki szőnyi békevel keveset törődő ellenség becsapásai és megrohanásai ellen biztosították, a jobbagyoknak nagy anyagi megterheltetésével jártak. «Az örökös zaklatásban — mondja Széchy, Esterházy nádor szavai után — szinte odajutottunk, hogy a török békesség színe alatt maga alá hajtja és meghódítja vala, a mi kis részecskéje országunknak még megmaradt.» Az ifjú Zrinyi Miklós vitézi tettvágyában nem nézhette tétlenül nemzete rontását, hazája fogyását és csakhamar derekasan kivette a részét a hadakozó béke vitézi villongásaiból. Már 1639-től kezdve érezte az ellenség az ő szabljája élet és sűrűn lakolt kezétől vére omlásával azokért a háborgatásokért, mikkel a hódoltsággal határos országrészeket nyomorgatta. Nem esuda, hogy a Zrinyi támadásaitól felingerelt szomszédos török őrségek ismételen megrohanták félelmetes ostoruk jószágait. A bécsi haditanács 1641 február 1-én értesíti Zrinyi leveléből a királyt, hogy a török a Muraközbe betört és ott nagy károkat okozott, hogy rablással, tüzzel, gyilkossággal szerte pusztit ezen az egész vidéken. Zrinyi a gréczi és bécsi haditanácstól fegyvereket és készleteket kér segítségül; mielőtt azonban ezeket megkapná, már

áprilisban megint jelenti, hogy a török újra megdúlta az ő félszigetét.¹

A gazda táborozásai, a szinte folytonos hadiállapot a föld népe részéről súlyos anyagi áldozatokat kívántak. A végbeli villongások 1642 márcziusában a szőnyi béke megújításával elültek ugyan, de ekkor Zrinyi új célra vette igénybe jobbágysági anyagi erejét. A svéd háborúban szorongatott királynak ajánlta fel szolgálatait. 1642 februárjában arra vállalkozott, hogy a maga öt horvát zászlóaljához öt németet fogad, sőt hajlandó volt ötszáz magyar katonára toborzására is; alig egy hónap múlva pedig újra ötszáz ember fogadására ajánlkozott, egyenesen a maga erszényéből. Ezen iratos katonák fizetéséről az állam gondoskodott ugyan, de mint ebben az időben rendszeren, adós maradt, úgy hogy Zrinyinek vagy ismételve kérnie kellett a hátralékot, vagy magának kellett fedezni a kiadásokat. A következő év márcziusának végén újabb ajánlatot tett, hogy a maga költségén szedett ötszáz horvát mellé ötszáz németet állít; az udvar szorult helyzetében most szívesen fogadta az áldozatkész támogatást. Tehát ily nagyszámú, maga költségén tartott csapattal vett részt Zrinyi éveken át a Torstenson és Rákóczy György elleni hadakozásokban, sőt ezek folyamán később még ezer horvátot toborzott.

Természetes, hogy ilyen körülmények között, melyek főképen Zrinyi katonai tevékenységének a következményeiként álltak elő, Muraköz népének nem lehetett túlságosan rózsás a gazdasági helyzete és egyrészt a török zaklatásai, másrészt a földesúr követelései miatt országos kötelezettségeinek a muraközi bajjal vagy alig tehetett eleget. A Zrinyi-alattvalók állapotára szomorú világot vetnek a zalamegyei jegyzőkönyveknek a birtokok adózására vonatkozó adatai:

A megye a nádor felszólítására 1640 november 12-én tartott gyűlésében a Zrinyiek jószágain fennálló adóhátralékok behajtása felől így intézkedik:

«Hasonlóképen (felolvastatott) ugyancsak a nádor gróf úrnak

¹ Széchy Károly: Gróf Zrinyi Miklós 1620—1664. Budapest, 1896 I. k. 98. l.

egy másik levele a szent korona öreinek fizetésére szolgáló koronai pénz kezelése ügyében. És ez határozottatott: Mivel nyilvánvaló Zarka Lukács és Saary Gergely pénztárnokok előterjesztéséből, hogy a hátralékok a Bánffy és a Zrinyi gróf urak jószágait terhelik és hogy ezen gróf urak, a mint a szolgabíró előterjesztéséből megállapítható, annak a koronai pénznek a behajtását nem akarják megengedni, ezért megbízólevél mellett megkerestetnek a gróf urak nemzetes Darabos Miklós másodalispán útján, hogy december első napjáig szorítsák a fizetésre alattvalóikat. Bizonyosságlevél is adatik a pénztárnokoknak a pénzbehajtás meg nem engedéséről és pedig azzal, hogy ha az előírt időn belül a kifizetés megtörténik, akkor rendben lesz a dolog, ha nem, a levél a pénztárnoknak Ő felsége kamarájához felterjesztendő bizonyoságként fog szolgálni.»

Az 1635. IV. törvényezikben a rendek a korona őrzőinek a részére adóban minden kapu után 50 denárt ajánlanak meg. Az 1638. VIII. törvényezik pedig kimondja, hogy a magyar kamara a koronaörök és felvigyázók számára az adóhátralékokat hajtsa be, s ezeknek az öröknek a fizetése és az őrség zsoldja fejében a karok és rendek jövőre minden kapu után egy forintot ajánlanak meg. Ennek a rendelkezésnek a végrehajtását akarja a megye foganatosítani Bánffy Kristóf királyi tárnokmesterrel és a Muraközt közösen birtokló két Zrinyivel, Miklóssal és Péterrel szemben.

Az 1642 szeptember 15-én kelt jegyzőkönyv okát adja, hogy miért vonakodtak a Zrinyiek jobbágyaik képviseletében az adófizetéstől:

«Engedélyeztetett és kiadatott bizonyosságlevél Zarka Lukács szolgabírónak az 1635. és 1636. évi királyi rovatalról (adóról), Sári Gergelynek pedig az 1638. és 1639. évi királyi rovatalról, a mit a Bánffy gróf úr és a két Zrinyi gróf úr portái nem fizettek ki és hogy annak a kifizetését a grófok nem engedték meg. Tudniillik Hegyi András szolgabíró és Sós Márton esküdt jelentése szerint Bánffy gróf úr tárnoki hivataláért járó fizetésének kielégítésére, a Zrinyi grófok pedig a megrongált csáktornyai várnak a helyreállítására határozották el magukat Ő felségének az ő alázatos folyamodásukra nyert engedélyével.»

1642 márczius 24-én ezt határozzák :

«Zarka Lukács volt adószedő és Sári Gergely jelenlegi adószedő szerint a Bánffy és Zrinyi gróf uraknak a királyi rovatál, koronai pénz és a (királynői) honorarium ügyében az 1635. évről birságlevelek irandók.»

Az 1638. IX. törvényczikkben a karok és rendek a királynénak megkoronáztatása alkalmából kapunként egy forintot ajánlanak meg. Ennek a «honorarium reginale»-nak a befizetését nem teljesítették a Zrinyi-birtokok.

Midőn a pozsonyi kamara leír a megyéhez: az 1638. és 1639. évi adó és királynői tiszteletdíj hátralékainak az ügyében, az 1643 február 26-iki gyűlés a következő határozatot hozza:

«És mivel ezen hátralékok nagy része a Bánffy és Zrinyi gróf urak jószágait terheli, Bánffy úrhoz kiküldetik Perneszy alispán úr, a Zrinyi grófokhoz pedig Darabos másodalispán úr a szolgabíróval és esküdtel együtt.»

Ezeknek a végzéseknél azonban még 1647-ben sem lett foganatjuk. Az ezen évi december 16-iki jegyzőkönyv ugyanis következő tételekben mutatja ki a Zrinyi-birtokok tartozását 1638-ról és 1639-ről: «királyi rovatálból (adóból) 684 forint 88 denár, koronai pénzből 209 forint 10 denár, királynői tiszteletdíjből 16 forint 12¹/₂ denár.» S a megye ezzel kapcsolatban felír a nádornak, hogy ő igyekezni fog ugyan az adószedők által behajtatni a hátralékokat, de a maga hatáskörében a nádor is legyen azon, hogy a Zrinyiek eleget tegyenek a felhívásnak. Megint egy újabb leírata az 1648 május 11-én tartott részleges gyűlés (particularis congregatio) Tuboly Gergely szolgabíró küldi ki a Zrinyi-birtokokra az 1635-ik és 1638-ik évi adó (dica regia) behajtása végett. Zrinyi tehát nem nagyon erőltette jobbágyait a kincstári járandóságok beszolgáltatására, mert tudta, hogy azoknak a nemzet különben is édes-kevés hasznát látja.

Zrinyit már a két utóbbi végzés előtt Zala megye főispánjává nevezte ki a király. Erről az 1646 április 12-iki jegyzőkönyv így emlékezik meg:

«Előterjesztetett Ő szent Felségének a felsőausztriai Lincz várában október 20-ik napján, az 1645-ik évben kelt levele, mely szerint a főispáni tiszteletet a fentnevezett néhai elhalt Bánffy

István gróf volt főispánról kegyesen méltóságos Zrinyi Miklós gróf úrra, királyi főlovászmesterre, a légrádi vár főkapitányára, Ő szent császári és királyi Felsége tanácsosára és kamarására stb. ruházta.»

E mellett a passus mellett a következő széljegyzet olvasható: «Zrinyi Miklós gróf úr főispán lesz.»

Zrinyi nemcsak a címét viselte a főispáni méltóságnak, hanem valóban gondot fordított az alája rendelt Zala és utóbb Somogy megye ügyeire.¹ 1651 május 8-án és 1652 július 15-én személyesen vett részt a két megyének együttesen tartott közgyűlésén, s rendszeresen elküldte megbízottját a gyűlésekre. Így 1653 december 18-án Mánkó-Büki Horváth Ferencz, 1656 márczius 20-án Lippich Márton másodalispán és Koczi János (az utóbbi Zrinyi nevében ellentmond a Gombay-, Koczó- és Bogovicz-családok nemesleveleinek a kihirdetésénél²), 1657 június 21-én Lippich, 1661 augusztus 22-én Lippich és Horváth Ferencz jegyző képviselik. Némelykor távolmaradása okát is megüzeni. Az 1651 február 4-iki közgyűlésen: «a szlavonországi általános nyolczados törvényszékek tartása miatt nem vehetett részt.» Az 1654 márczius 16-án Sümegen tartott sedrián pedig Lippich útján tudtul adja, hogy a hirdetett gyűlésre személyesen szeretett volna elmenni, de más teendői megakadályozták ebben; ezért, ha a megye jónak látja, ő neki nincs kifogása az ellen, hogy a hozzá beadott panaszokra nézve az ő nevében végleges (peremptarius) határozatot hozzanak, vagy megjelenéséig elhalaszták azokat.³

¹ Előbb is érdeklődött a megyei ügyek iránt. Ezt mutatja, hogy az 1638 május 6-iki jegyzőkönyv szerint a Körmenden tartott gyűlésen, a hová a török veszély miatt tették át a megye sedriáját (törvényszéket), Stepkovich Györggyel és Budor Gáspárral képviselteti magát.

² Tiltakoznak a Zrinyiek Lippich révén Huz János ármálisának a felolvasásánál is 1643 május hó 28-án.

³ Megemlíthetjük, hogy a vádhatóság Zrinyi nevében a következő kereseteket intézi el: 1647 december 16-iki sedria contra Andream Jakapfi (árulás és keresztény személyekkel való kereskedés; 1657 április 17-én. Dominicam sedria contra Georgium Czete (egy gyermek megölése); 1658 szeptember 7. Sedria contra Tőreki Benedek és Csonka István (széksértés).

A megye csakugyan méltányolja Zrinyi érdeklődését és jóakarátát és távolmaradását sohasem említi megrovó vagy neheztelő hangon (pl. 1647 nov. 7-iki jegyzőkönyv). 1651 július 3-án Sümegen tartott részleges gyűlésből a két megye, Zala és Somogy közönsége azon óhaját közli a főispánnal, hogy a gyűléseket az, «... uraknak és nemeseknek, a kik jórészt azon hely körül laknak, nagyobb számban való összesereglése kedvéért.» Körmond helyett ezentúl Sümegre hirdesse, «... a midőn természetesen a főispán úrnak személyes megjelenése nem kívánatnék meg annyira.»

Az 1657 április 12-iki gyűlés egyes tárgyait ezzel a megjegyzéssel napolják el: «mert a mágnás urak közül senki sem személyesen, sem képviselője útján (kivéve a főispán urat) nem jelent meg és a tekintélyesebb nemesek is majdnem mind távolmaradtak.»

1659 január 30-án különösen a távollevő Zrinyi álláspontjának az ismerete nélkül nem akarnak határozni az országbíró azon javaslata felett, hogy a soproni 1635-iki constitutióban katonák felfogadására és fizetésére megajánlott adót inkább valamelyik végvár helyreállítására használhassák fel.

Voltak esetek, a mikor Zrinyi szava irányt szabott a megye illetve megyék) elhatározásának. Az 1660 október 30-iki jegyzőkönyv tanuskodik erről:

«Ebben a gyűlésben felolvastatván a méltóságos és kegyelmes főispán úrnak a levele, melyben azt ajánlja és tanácsolja, hogy az alispán urakat hivatalukban hagyják meg, mint igen alkalmas és kötelességüknek megfelelő személyeket. A szolgabírák közül pedig azoknak a helyébe, a kik eddig hivatalukban hanyagul jártak el, másokat válasszanak. Ennélfogva a főispán úrnak üdvös tanácsára a megye a nyugalomba készülő alispánokat, Bottka Ferencz és Lippich Márton urakat, a kik kötelezettségük idejének leteltével hivatalukról leköszöntek, újra meghagyták és megerősítették hivatalukban, s ők a megyék főurai és nemesei összességének nagy kérésére egy évre megmaradtak. Hasonlóképen a szolgabírák közül Somogyi István, Cheh Márton és Kaszaházy György meghagytattak hivatalukban; Ghodina István helyébe Babolcsay Ferencz nempti (lenti) vajvoda válasz-

tatott meg. Bárány Tamás helyébe Saary Péter, a kik rögtön letették az esküt. Hasonlóképen Vörös Bálint helyébe alszolgabíróvá Kusátón Gergely választatott meg és letette az esküt.»

1662 április 15-én az elhalt Mánkó-Büki Horváth Ferencz juratus notarius helyett «a méltóságos főispán úr előzetes kegyes megkeresésére» egyhangúan Rabby István ítélőmestert, Sopron és Veszprém megyék juratus notariusát, választják meg.

Zrinyi az által, hogy nem háritotta el magától az állásával járó kötelezettségeket, megszerezte a megyék bizalmát és ezek gyakran fordultak hozzá ügyes-bajos dolgaikban. Rendszerint katonai túlkapások és erőszakosságok körül forogtak panaszaik. 1651 január 11-én az ő útján hívják fel az uralkodó figyelmét arra, hogy Lenti vára újjáépítési munkálatainál rendetlenségek vannak és ezek miatt a környékbeli birtokosokat és jószágait az ottani katonaság részéről nagyon sok zaklatás éri.

1653 január 9-én, a fafuvarozás kiszabásának az ügyében tesznek neki jelentést és kérik: «hogy a gróf úr ezt a súlyos jogtalanságot orvosolni és a katonai vadsággal és féktelenkedéssel szemben oltalmat szerezni méltóztassék.»

1654 márczius 12-én Nádasdi Ferencz gróf panaszt tesz, hogy a turnicsai kapitány katonái az Alsó-Lendvához tartozó Szent-Miklós, Ujfalu és Pinczefalu községekben rablást és pusztítást vittek végbe. Levelet intéznek tehát a főispánhoz, hogy szerezzen elégtételt, s eszközölje ki a kapitány és a katonák megbüntetését.

Hasonló tárgyban írnak Zrinyinek 1657 június 21-én:

«Mivel a végek kapitányai az ingyen munkára kiküldött falvakat az ország törvényczikkeiben megállapított mértéken felül is ismételten zaklatják, s azonfelül az ő erősségeikhez ki nem rendelt falvakat is erőszakkal végtelen sok munkára szorítják, azután a végbeli katonák a nemességet és a nyomorult köznépet csudamódon károsítják, mint a kérvények tartalmazzák, méltóztassék a főispán úr módot találni, hogy a munkálatok a kellő rendben hajtassanak végre, a birtokok arra, a mire nincsenek kirendelve, ne szoríttassanak és méltóztassék írni a tábornok úrnak, hogy ez ne történjék és a nyomorult nép ne károsíttassék, egyszersmind mellékeltek a kérvények.»

Az 1659 márczius 6-án kelt királyi leirat kimondja, hogy a főkapitányok engedélylevele nélkül kóborló katonákat, a kik rendesen nemcsak a szegény népet háborgatják, hanem a törököt is sűrűbb portyázásokra ingerlik, bárki szabadon elfoghatja, letartóztathatja és érdeme szerint megbüntetheti. «Erre nézve híveinknek, a győri főkapitánynak, továbbá az országbirónak, Zrinyi Miklósnak és Batthyány Ádámnak szóló különös rendeletnek a kiadatását kegyesen meghagytuk». Ezzel kapcsolatban az 1659 április 17-iki gyűlésből a megye felszólítja az országbirót és Zrinyit, mint bánt: «hogy utasítsák az erősségek tisztjeit katonáinknak a falvakba való ki nem bocsátására.»

Az 1653 deczember 18-iki gyűlés egyik határozata szerint: «Közben levéllel kell a főispán úrhoz fordulni, hogy az alispán uraknak hivataluk vitelében még a hatalmasokkal szemben is sziveskedjék támogatásával segítségükre lenni.»

1654 január 10-én a sedria értesíti Zrinyit, hogy Sárkány János keszthelyi kapitány megsértette Leghman István szolgabirót hivatalos kötelessége teljesítése közben.

Zrinyi is többször kívánt intézkedést a vármegyéktől Az 1651 május 8-iki generalis congregatió:

«A főispán úr is tiltakozott — személyesen! —, hogy jól lehet, ő kész katonáit kiállítani, mivel azonban Muraköz szigete a többiekénél semmivel sem kevésbé végvidék, ezért nem engedi, hogy katonáit abból a szigetből elvigyék és más végekre helyezzék.»

1656 márczius 20-án Zrinyi segílyt kér Széchy-Sziget erősségének a kijavításához; a megye teljesíti is a felhívást és a munkához Tuboly Gergelyt küldi ki «három fordulós fuvarrt és három napi kézi munkát állapítván meg a szolgabiró szabályozása mellett.»¹

1657 június 21-én Zrinyinek Lippich Márton útján előterjesztett kérelmére Csáktornya helyreállításához egy összegben 600 magyar forintot szavaz meg a megye.

¹ Széchy-Szigethez az 1630. III. törvényezik a Széchyeknek Zala- és Vas megyében fekvő összes jószágait osztja be, az 1655. CXVI. törvényezik pedig a vár összes tartozékait a Széchy-család felsőlindvai erősségének és muraszombati várának más tartozékaival együtt.

Zrinyit illető határozatok még a következők:

Az 1645 június 3-iki gyűlés a személyes felkelés megváltására fizetendő adóból 70 forintban állapítja meg a Zrinyi grófok portáinak a hozzájárulását.

Az 1658 augusztus 30-án összeült gyűlés a Révkomáromban álló császári hadsereg ellátásához a megye részéről 690 magyar forintot ajánl meg; ezen összeg előteremtése végett meghagyja:

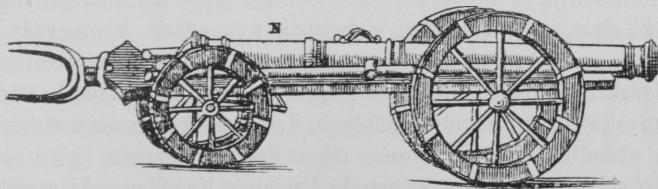
«hogy bármely nemesi, hasonlóképen jobbágy vagy megadóztatott birtok (kivéve a főispán-bán gróf úr jószágait és Nádasdi Ferencz gróf úr, országbíró, jószágait) kétszer annyival adózzék, mint a mennyivel Csáktornya várának az építéséhez adózott.»

Továbbá:

«A főispán úrnak mindkét megyében levő jószágairól 100 forintot, az országbíró gróf úrnak hasonlóképen mindkét megyében levő jószágairól 100 forintot fognak a megyei pénztárnok kezéhez beszolgáltatni.»

1662 április 15-től 1671 november 23-ig nincs jegyzőkönyv és így Zrinyi utolsó éveiből nem kapunk felvilágosítást Zala megyével való összeköttetéséről.

PAIS DEZSŐ.

Ágyú a XVII. századból.